
ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

УДК 330. 101. 541

ВИБІР СТРАТЕГІЧНИХ НАПРЯМКІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В СФЕРІ СПОЖИВАННЯ І ЗАОЩАДЖЕННЯ

Антофій Н.М. – д.е.н., проф., Новокаховський політехнічний інститут

Постановка проблеми. Практика соціально-економічного розвитку наприкінці минулого століття спричинила визнання того факту, що економічне зростання – це тактичне завдання, засіб для реалізації нової концепції розвитку суспільства, а саме – людського розвитку. В концепції людського розвитку поєднуються виробничі характеристики людини як основної продуктивної сили сучасного суспільства та її характеристики як кінцевого та єдиного завдання розвитку; людський потенціал розглядається не як засіб досягнення добробуту людей, а як обов'язковий компонент їх добробуту [1, с. 9-10]. Це змінює пріоритети в управлінні кінцевим споживанням і заощадженням в сучасних національних економіках і зміщує акценти із заощадження як джерела нагромадження фізичного капіталу на споживання як джерело розвитку людського капіталу і актуалізує проблему управління цими процесами.

Стан вивчення проблеми. Значну увагу проблемам споживання й заощадження та їх ролі в соціально-економічному розвитку України приділяють такі вітчизняні вчені, як М. Алексеєнко, Т.Бурлай [2], О. Ватаманюк, А. Гальчинський [3], В. Зимовець [4], В. Мандибура [6], В. Рисін, Л. Шинкарук, С. Шумська та ін. Завдяки працям цих та інших вчених протягом останніх років спостерігається швидкий прогрес у розробці теоретичних підходів до визначення сутності та функціональної направленості споживання та заощадження та можливостей їх практичного застосування в розбудові економіки країни. Водночас проблеми управління кінцевим споживанням і заощадженням, що лежать в основі всіх компонентів людського розвитку, з одного боку, і забезпечують нагромадження фізичного капіталу, з іншого, часто залишаються поза увагою дослідників.

Завдання і методика досліджень. Виявити основні напрями державної політики у сфері кінцевого споживання та заощадженням в Україні з огляду на існуючий світовий досвід управління цими процесами, з одного боку, та наявність особливостей і специфічних рис національного господарювання у країні, з іншого, з метою активного використання для реалізації цілей соціально-економічного розвитку. Методологічною базою дослідження є теоретичні напрацювання світової економічної думки, концептуальні положення теорій розвитку, споживання і заощадження.

Результати досліджень. За сучасних підходів до розуміння сутності економічного розвитку дещо іншого значення і змісту набувають традиційні чинники економічного зростання, й отримують самостійне значення нові чинники, що стосуються саме розвитку: заощадження залишаються основним джерелом інвестицій в основний капітал, без яких неможливе ні зростання, ні розвиток; заощадження стають джерелом зростаючих інвестицій в людський капітал, який стає головною рушійною силою розвитку і головною складовою національного багатства; споживання продовжує відігравати роль в економічному зростанні як складова сукупного попиту; споживання отримує нову інвестиційну роль у зв'язку з його вирішальним значенням у формуванні людського потенціалу.

Якщо стратегія соціально-економічного розвитку країни орієнтована на концепцію людського розвитку, то вона спирається на заощадження як на джерело інвестиційних ресурсів, причому не тільки в фізичний, але і в людський капітал і природний капітал. Водночас за широкого розуміння змісту інвестицій в сучасних умовах вирішення цього завдання може бути дещо спрощене за умови сприйняття інвестиційної сутності споживання.

В трансформаційних економіках реалізація стратегічної мети людського розвитку сполучена із додатковими труднощами і обмеженнями, пов'язаними із вирішенням специфічних завдань поточного розвитку.

1. Загальносвітові тенденції розвитку кінця ХХ ст. вочевидь демонструють функціонально-ієрархічну перебудову в системі факторів виробництва. Так, в Концепції стратегії соціально-економічного розвитку України на 2015–2030 рр., розробленій Всеукраїнською спілкою вчених-економістів, зазначається, що «інтелектуальний капітал та інтелектуальна творча праця стали основними факторами виробництва, витиснувши на другий план матеріально-речовинний капітал, алгоритмічний і репродуктивний типи праці. Інтелектуальний капітал стає першоосновою і рушійною силою становлення нової економіки. Самозростання інтелектуального капіталу грає у становленні нової економіки ту саму роль, що і самозростання матеріально-речовинного капіталу в індустріальній. Отже, зростання інтелектуального капіталу й ефективність його використання визначають перспективи розвитку економіки тієї чи іншої країни» [5]. У зв'язку з цим першочерговим завданням стратегічного розвитку України стає процес формування і примноження адекватного економіці знань людського капіталу, підвалини якого складають як кінцеве споживання (починаючи із задоволення елементарних матеріальних потреб і закінчуючи духовними, котрі формують творчу, інтелектуальну особистість), так і заощадження, котрі є основою інвестицій в освіту і охорону здоров'я.

2. Структурна незбалансованість споживчої і інвестиційної складових сукупного попиту, на яку часто справедливо вказують дослідники, [2, с. 64] обумовлює суттєві проблеми формування і відтворення як людського, так і фізичного капіталу. Протягом останніх років (зокрема, періоду економічного відновлення України) усталилася чітка тенденція до перевищення темпів зростання кінцевих споживчих витрат над темпами зростання реального ВВП України [2, с. 64]; історично висока схильність населення до споживання в Україні поки що не відіграє необхідної ролі у стимулюванні економічного розвитку через повільну реакцію пропозиції на імпульси споживчого ринку [7, с.27];

Незважаючи на диспропорції сукупного попиту, а саме перекося в бік

споживчої складової, параметри споживання українців залишаються вкрай низькими і незбалансованими, і не дозволяють забезпечити адекватне відтворення людського капіталу. Аргументувати це положення можна такими показниками, як низька тривалість життя, висока дитяча смертність і скорочення чисельності населення. Водночас така споживча модель сукупного попиту несе ризики обмеження інвестиційного розвитку. Тому важливим завданням є оптимізація споживчої і інвестиційної складової сукупного попиту.

Оптимізація структури використання ВВП не означає, що в економіці має постійно підтримуватись однакова структура цього розподілу. Для кожного періоду розвитку може існувати певна усереднена структура розподілу, яка максимально можливо відповідає основним завданням розвитку на даний період часу. Так, якщо це завдання масштабної технічної перебудови і модернізації, то воно потребує вищого рівня нагромадження фізичного капіталу, отже, збільшення частки підприємств у структурі ВВП або притоку інвестицій ззовні. Етап стабільного розвитку може характеризуватися вищою часткою споживання домогосподарств. Найкращим вважається розподіл, за якого зростають як абсолютні показники кінцевого споживання, так і абсолютні показники нагромадження, що можливо лише за умов сталого економічного зростання.

3. Визнання тези, що в основі економіки знань знаходиться людський капітал, який «багато в чому визначає можливості та напрями застосування фінансового і матеріально-речовинного капіталу» [5], жодною мірою не надає підстав для ігнорування необхідності модернізації і технічного оновлення фізичного капіталу. За умов, коли в економіці країни домінують застарілі технологічні уклади і постійно спостерігається старіння основних засобів (у 2006 р. рівень їх зносу в середньому по економіці перевищив критичну межу 50%, а у 2010 р. перетнув межу 70%) [4, с. 43], апіорі не можна розраховувати на «стрімке зростання інтелектуального капіталу і розвиток інтелектуальної праці як основних факторів виробництва» [5] та реалізацію стратегічної мети людського розвитку. Отже, першочерговим завданням, поряд із формуванням людського капіталу, стає утворення якісно нового фізичного капіталу, становлення і масове поширення вищих технологічних укладів. Ці процеси безпосередньо пов'язуються із заощадженнями та інвестиціями.

4. Зазначені стратегічні завдання розвитку ускладнюються обмеженістю заощаджувально-інвестиційного ресурсу і пошуком оптимальних пропорцій його розподілу між фізичним і людським капіталом. З огляду на невідповідність якісних характеристик фізичного капіталу вимогам постіндустріального поступу, з одного боку, і проблемами, що загострюються, у формуванні кількісно-якісних характеристик людського капіталу, з іншого, неможливо чітко і безальтернативно визначити пріоритети розвитку одного із них. Трансформаційні економіки стоять перед надскладним стратегічним завданням одночасного формування фізичного і людського капіталу, в той час як для промислово розвинених країн ці процеси були розділені в часі.

5. Проблема стає ще вагомішою за умови врахування невисоких обсягів особистих доходів, використовуваних на споживання та заощадження, для лівової частки українців.

В інтересах довгострокового характеру для економіки країни в цілому

доцільнішим є стимулювання, по-перше, організованих заощаджень взагалі і по-друге, нарощування питомої ваги їх інвестованої частини в реальний сектор економіки. Це зумовлене тим, що у коротких періодах часу обидва підходи створюють приблизно однаковий ефект. Слід навіть визнати дещо більшу привабливість першого підходу, оскільки добитися зростання обсягів споживання значно легше, ніж при цьому мати одночасно збільшення заощаджень та їх інвестиційної частини.

Але при аналізі довготривалих ефектів, зважаючи на необхідність подолання негативних техніко-технологічних наслідків трансформаційних процесів, беззаперечними є переваги другого підходу. Країна пройшла довгий період критичного недостатнього інвестування. Для відновлення кількісно-якісних характеристик всіх різновидів капіталу виникає необхідність в компенсації диспропорцій, що виникли між споживчими і заощаджувально-інвестиційними процесами; отже, необхідно шляхом державного управління забезпечити проходження країною періоду кардинального технічного переозброєння і модернізації. Зростаюча інвестиційна діяльність, яка проявляється у якнайшвидшому оновленні основних фондів і динамічне зростання фондоозброєності праці, закладає базові основи для підтримування високих темпів загального економічного розвитку, тобто останнє об'єктивно створює надійний і потужний виробничий потенціал, що є запорукою подальшого зростання рівня життя народу [6, с. 165].

Успішність прискореної модернізації економіки України залежатиме від здатності мобілізувати необхідні для цього фінансові ресурси, збалансувати фінансові потоки, які спрямовуються в розвиток матеріальних галузей, із врахуванням попиту на науково-технічну продукцію. Саме ті країни, які мали високий рівень заощаджень і могли пожертвувати поточним споживанням на користь довгострокових інвестицій, змогли здійснити ривок у своєму розвитку.

Стрижнем політики прискореної модернізації з метою людського розвитку в Україні мають стати не окремі, хай і найкращі інструменти бюджетно-фіскальної і монетарної політики держави, а заходи, спрямовані на стимулювання продуктивності праці, нарощування національного доходу і зміцнення на цій основі позицій середнього класу [8, с. 18]. Це принципово інша модель реалізації прогресивного розвитку. Такої політики дотримуються країни Заходу, цим шляхом пішов і Китай, який досяг відчутного прогресу. Аналогічні процеси відбуваються в Індії. Усе це – питання ліберальної парадигми економічних реформ в Україні, які при їх послідовній реалізації можуть виявитися найбільш результативними з точки зору економічного прогресу [3, с. 33].

Висновки та пропозиції. Вибір стратегічних напрямків державної політики в сфері споживання і заощадження має ґрунтуватись на положеннях, підтверджених нинішньою практикою господарювання: довгостроковою метою економічного зростання є забезпечення максимально високого рівня споживання для населення країни. Цього можна досягти лише шляхом прискореного економічного зростання і зростання обсягів доходів, а не штучним перекосом в бік споживання, який неминуче зменшить частку заощадження, що становлять фінансові ресурси інвестування, і таким чином загальмує економічний розвиток. У зв'язку з цим експертами, наприклад, із США, формулюються такі про-

позиції для здійснення економічної політики в нових умовах [9]: по-перше, необхідно повернутись на шлях стійкого економічного зростання і реіндустріалізації, яких би зусиль, втрат і компромісів це не вимагало; по-друге, обрати систему пріоритетів, і нарешті, збільшити власні доходи і зменшити доходи країн-конкурентів.

Перспектива подальших досліджень. Водночас економічна політика трансформаційних і посттрансформаційних економік, і України, зокрема, у досліджуваній сфері має свою специфіку, зумовлену низьким рівнем споживання і добробуту населення порівняно з розвинутими країнами. З огляду на невелику абсолютну величину доходу, і відповідно недостатні частки, що спрямовуються як на споживання, так і на заощадження, завдання розвитку є надзвичайно складним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Безтелесна Л. Людський розвиток: підходи до трактування суті та умов його забезпечення / Л. Безтелесна // Економіка України. – 2009. – № 7. – С. 4-12., с. 9-10
2. Бурлай Т. Прогнозна економетрична модель для оцінки змін реального ВВП України з урахуванням потенційних шоків впливів / Т. Бурлай, О. Білоцерківець // Економіка України. – 2009. – № 10. – С. 62-69.
3. Гальчинський А. С. Лібералізм – еволюційні трансформації / А.С. Гальчинський // Економіка України. –2010. – №6. – С. 23-34.
4. Зимовець В.В. Державна фінансова політика економічного розвитку [монографія] / В. В. Зимовець. –К.:НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. –2010. – 256 с.
5. Концепція стратегії соціально-економічного розвитку України на 2015-2030 рр. «Нова економіка»: Проектні положення. Всеукраїнська спілка вчених-економістів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vsve.ho.ua/>
6. Мандибура В. О. Рівень життя населення України та проблеми реформування механізмів його регулювання / В. Мандибура. – К., 1998. – 256 с., с. 165
7. Перспективи економіки України в умовах глобальної макроекономічної нестабільності. – К.: НІСД, 2012. – 43 с. http://www.niss.gov.ua/public/File/2012_table/1213_dok.pdf с.27
8. Хайек Ф. Дорога к рабству / Ф. Хайек. – М. : Социум, 1994. – 175 с.
9. Mandelbaum M. The Frugal Superpower: America's Global Leadership in a Cash-Strapped Era / The Frugal Superpower: America's Global Leadership in Gash- Strapped Era (New York: PublicAffairs, 2010).